



Elif Aşık¹, Sevil Albayrak¹, Menekşe Gül Kamanlı², Selen Gadiş³, Seher Elibol⁴,
Adem Çetin⁵, Tuğçe Özçelik⁶

Geliş/Received : 20.12.2017
Kabul/Accepted : 14.05.2018

Öz:

Amaç: Bir Sağlık Bilimleri Fakültesinde okuyan öğrencilerin madde kullanım özelliklerini ve madde kullanımı ile ilgili damgalayıcı tutumlarını belirlemektir.

Yöntem: Çalışma tanımlayıcı tiptedir. Evren 1154 öğrenciden, örneklem 271 öğrenciden oluşmuştur. Veriler bilgi toplama formu ve Alkol ve Madde Bağımlılığı Damgalayıcı Tutumlar Ölçeği ile toplanmıştır.

Bulgular: Öğrencilerin %79,3'ü kadın, yaş ortalaması 20,84±1,58 idi. Öğrencilerin %8,9'u sigara, %5,2'si alkol ve bir öğrenci de madde kullandığını ifade etti. Alkol ve sigara içen öğrenciler, başlama nedeni olarak en çok arkadaş ortamının etkilediğini belirttiler. Bu öğrencilerin %59,4'ü sigaraya, %64,3'ü ise alkole 17 yaş ve üzerinde başladığını belirtti. Öğrencilerin %42,4'ü madde kullanımıyla ilgili bilgilerinin yetersiz olduğunu ve üniversitede bu konuda aktiviteler yapılırsa %14,8'inin bu aktivitelere gönüllü olarak destek verebileceklerini ifade ettiler. Öğrencilerin Alkol ve Madde Bağımlılığı Damgalayıcı Tutumlar ölçek puanı ile yaş, cinsiyet ve okudukları bölüm arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmazken, sınıflar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu ve sınıflar arttıkça damgalayıcı tutumların arttığı görüldü.

Sonuçlar: Alkol ve sigara kullanımına başlamada öğrencilerin arkadaş ortamından etkilendikleri ve bu maddelere başlamalarının üniversite yıllarında olduğu belirlendi. Madde kullanımı ile ilgili dördüncü sınıf öğrencilerinin daha fazla damgalayıcı tutum içinde oldukları söylenebilir.

Anahtar sözcükler: Madde kullanımı, Madde bağımlılığı, Tutum, Damgalama, Riskli sağlık davranışları

Abstract

Objective: The objective is to assess substance use characteristics of students attending to a Faculty of Health Sciences and their stigmatizing attitude to substance use.

Methodology: The study is of descriptive type. The universe consists of 1,154 students and the sample size is 271 students. Data were collected by using the form "Scale of Stigmatizing Attitudes in Alcohol and Substance Addiction."

Findings: 79.3% of students were women and their average age was 20.84±1.58. Of responding students, 8.9% stated that they smoke, 5.2% take alcohol and 1 student said he uses substance. Students who smoke and have alcohol state that they started these as a result of their circle of friends. 59.4% of smokers and 64.3% of alcohol users started these after age 17. 42.4% of students say their information about substance use is inadequate and 14.8% say they will voluntarily support if there are activities in the university in this regard. No statistically significant relationship was found between students' scores in Scale of Stigmatizing Attitudes in Alcohol and Substance Addiction and their ages, gender and departments they are attending to. However, grade levels in the school make statistically significant difference as stigmatizing attitudes increase as grade levels get higher.

Conclusion: it was found that smoking and alcohol use start in university years under the influence of friends. It can be said that stigmatizing attitude to substance use is adopted more widely by senior level students.

Key words: Substance use, Substance dependence, Attitude, Stigmatization, Risky health behaviour

*Bu çalışma 3-4 Kasım 2016'da Kırıkkale'de düzenlenen "Uluslararası II. Adli Hemşirelik Kongresi ve I. Adli Sosyal Hizmet Kongresi"nde sözel bildiri olarak sunulmuştur.

1 Dr.; Kırıkkale Ü. Kırıkkale Ü. Sağlık Bilimleri Fak. Hemşirelik Bölümü

2 Hemşire, Sakarya Ü. Eğitim Araştırma Hastanesi, Sakarya

3 Hemşire, Darıca Farabi Devlet Hastanesi, Kocaeli

4 Hemşire, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemotoloji Onkoloji Eğitim ve Arş. Hastanesi, Ankara

5 Hemşire

6 Hemşire, Ankara Yüksek İhtisas Eğitim ve Arş. Hast. Ankara

Giriş

Madde bağımlılığı dünyada olduğu gibi ülkemizde de başta gençler olmak üzere herkesi etkileyebilen biyolojik, ruhsal ve sosyal boyutları olan ve toplum sağlığını tehdit eden en ciddi sorunlardan biridir (1). Madde bağımlılığı; kullanılan madde için, sürekli alınan dozun istenilen etkiyi sağlamaması nedeniyle, maddenin dozunun giderek arttırılması ya da daha uzun zaman kullanılmasındır. Maddenin bağımlılığında birey, kullandığı maddeyi aile, iş ve diğer sosyal sorumluluklarını yerine getiremeyecek kadar yineleyici bir biçimde ve fiziksel tehlikelerine karşın her gün alır. Birey, madde kullanımını durdurmayı istese de çoğu zaman başarılı olamaz (2).

Madde kullanımı genellikle ergenlik döneminde başlamaktadır. Madde kullanımında psikolojik, sosyal ve kültürel etkiler önemli rol oynamaktadır. Aile bireyleri ve yakın arkadaş çevresi bu dönemde belirleyici olabilmektedir. Aile içinde madde kullanılmasının gençlerin bu maddelere yönelimlerini arttırdığı bildirilmektedir. Üniversite öğrencileri bağımlılık oluşturan sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanımı açısından en riskli grubu oluşturmaktadır (3).

Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılan sağlık araştırmasında 15-24 yaş grubunda sigara kullanım oranı %4,6, alkol kullanım oranı ise %10,4 olarak bulunmuştur. Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi GPS araştırması (2011) verilerine göre ise 15-24 yaş grubunda madde kullanımı %2,9'dur. Diğer yaş grupları ile kıyaslandığında bu grup madde kullanımının en fazla olduğu yaş aralığıdır (4). Süngü'nün (2014) yaptığı çalışmaya göre, Bozok Üniversitesi'nde öğrencilerin en fazla kullandığı zararlı maddelerin sigara ve alkol olduğu görülmektedir. Çalışmaya katılan öğrencilerden düzenli olarak sigara kullanmakta olduğunu belirtenlerin oranı %20,6, alkol kullanmakta olduğunu belirten öğrencilerin oranı ise %6,9'dur. Uyuşturucu ve tiner/bali vb. uçucu maddeleri aktif olarak kullanan öğrenci bulunmazken; öğrencilerin %0,3'ü antidepresan ilaç kullanmakta olduklarını ifade etmişlerdir (5).

Sağlık çalışanları arasında madde kullanımı, hem kendi sağlıkları açısından, hem de baktıkları hastaları etkilediği için, toplum sağlığı açısından

önemlidir. Baloğlu'nun (2001) Denizli il merkezindeki hastanelerde yaptığı çalışmasında hemşirelerin % 2,8'inin madde kullandığı belirtilmiştir. Bu çalışmada, en sık sakinleştiriciler ve uyku ilaçlarının kullanıldığı tespit edilmiştir. Sağlık çalışanları arasında en sık kullanılan maddelerin meperdin hidroklorid, amfetaminler, alkol ve benzodiyazepinler olduğu belirtilmektedir (6).

Sağlık çalışanları arasında en yoğun damgalamaya uğrayan sorunların başında alkol ve madde kullanım bozuklukları gelmektedir (7). Psikiyatri dışındaki bölümlerde, özellikle genel sağlık alanında çalışanların alkol ve madde sorunu olan hastalara yardım etmede güçlükler yaşadıkları ve bu zorluğun genellikle hastalara karşı olumsuz tutumdan kaynaklandığı söylenmektedir (8). Sağlık çalışanlarının alkol ve madde bağımlılığına karşı olumsuz tutumları ise hem inkar hem de damgalanma kaygısıyla tedaviden çekinen hastalar için önemli bir engel yaratmaktadır (9). Hem toplumun hem de sağlık çalışanlarının algılarının ve ön yargılarının değişmesi alkol madde kullanıcılarının tedaviye başvurmasını ve tedaviden yararlanmasını arttıracığı için de gereklidir (7). Sağlık ekibindeki olumsuz yargılar bağımlılığı olan bireyin hastalığını kabullenmesini zorlaştırır. Bu durumda Sağlık Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin madde kullanımıyla ilgili damgalayıcı tutumlarını tespit etmek önemli olmaktadır. Ersoy, Özdemir ve Savaş (2008) sağlık eğitimi alan öğrencilerde damgalayıcı tutumların hiç de küçümsenmeyecek seviyede olduğunu belirtmişlerdir (10).

Amaç

Bu çalışma; Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin madde kullanımıyla ilgili damgalayıcı tutumlarını ve madde kullanım özelliklerini tespit etmek amacıyla yapıldı.

Yöntem

Bu çalışma; bir Sağlık Bilimleri Fakültesinde okuyan öğrencilerin madde kullanım özelliklerini ve madde kullanımıyla ilgili damgalayıcı tutumlarını tespit etmek amacıyla tanımlayıcı tipte yapıldı.

Evren ve Örneklem

Bu çalışma, 2014-2015 öğretim yılında gerçekleştirildi. Sağlık Bilimleri Fakültesinde

toplam 1154 öğrenci vardı. Araştırmaya katılanlar, Sağlık Bilimleri Fakültesinin beş farklı bölümünde okuyan öğrencilerdir. Beslenme Diyetetik 87, Çocuk Gelişimi 201, Fizyoterapi 309, Hemşirelik 324, Sağlık Yönetimi 243, öğrenciden oluşmaktaydı. Evreni belli olan örnekleme formülüne ($n = N \cdot t^2 \cdot p \cdot q / d^2 \cdot (N - 1) + t^2 \cdot p \cdot q$) göre 288 öğrenci örnekleme oluşturdu. Bu durumda ağırlıklı tabakalı örnekleme yöntemiyle belirlenen örnekleme öğrencilerin bölümlere göre dağılımı; Beslenme ve Diyetetik 22, Çocuk Gelişimi 50, fizyoterapi 77, Hemşirelik 81, Sağlık Yönetimi 60 öğrenci şeklinde oldu. Ancak 17 öğrenci veri toplama araçlarını uygun şekilde doldurmadığı için araştırma kapsamından çıkarıldı ve araştırma 271 öğrenciyle yürütüldü.

Veri Toplama Araçları Anket Formu

Madde kullanımının yaygınlığını saptamaya yönelik ankette, demografik bilgiler, aile dinamikleri, maddelere yönelik sahip olunan bilgi ve deneyim, alkol-sigara-madde kullanımını önlemeye yönelik tutumlar, üniversite bünyesinde madde kullanımını önlemeye yönelik aktiviteleri içeren toplam 14 soru yer almaktadır.

Alkol ve Madde Bağımlılığı Damgalayıcı Tutumlar Ölçeği (AMBDTÖ)

Bu ölçek Ersoy ve ark. (2008) tarafından oluşturulmuştur (10). Bu ölçekte alkol kullanımı ile ilgili tutumlara yönelik 10 ve madde kullanımı ile ilgili tutumlara yönelik 11 olmak üzere toplam 21 anket sorusu vardır. Her ölçek maddesine Katılıyorum=1", Katılmıyorum=0" puan ile değerlendirildi. Yanıtlar, cevap anahtarının öngördüğü şekilde, ikili gruplara ayrılarak puanlandı. Oluşan ölçekte toplam puan 0-21 arasında değişebilmektedir. Sonuç olarak ortaya çıkan ölçekte, puanın yüksek oluşu alkol ve madde kullanımıyla ilgili damgalayıcı tutumların yüksek olduğu anlamına gelir. AMBDT Ölçeğinin cronbach alfa değeri 0,871, Guttman iki-yarım tutarlık katsayısı 0,775'tir. Bu araştırmada AMBDT Ölçeğinin cronbach alfa değeri 0,909 bulundu.

Verilerin Değerlendirilmesi

Araştırmada elde edilen veriler bilgisayar ortamında SPSS 15.0 programında değerlendirildi. Araştırmaya katılanların, demografik özellikleri için yüzdeler ve ortalama, bağımsız değişkenlerle bağımlı değişkenlerin karşılaştırılmasında, normal

dağılıma uymadığı için ortalamaların karşılaştırılmasında Mann Witney U ve Kruskal wallis testi kullanıldı. İstatistiksel anlamlılığa $p < ,05$ düzeyinde bakıldı.

Araştırmanın Etik Yönü

AMBDT Ölçeği için Ersoy'dan izin alındı. KÜ Klinik Araştırmalar Etik Kurulundan Karar No: 06/05 ile 05.03.2015 tarihinde etik onay alındı. Araştırmanın yapılması için Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dekanlığından yazılı, öğrencilerden sözlü izin alındı. Araştırmaya katılan öğrencilere araştırma hakkında bilgi verildi, araştırma sonunda elde edilen bilgilerin, araştırma raporu dışında herhangi bir yerde kullanılmayacağı açıklandıktan sonra araştırmaya katılıp katılmama kararı kendilerine bırakıldı.

Araştırmanın Kısıtlılıkları

Bu araştırmanın verileri Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi öğrencilerinden toplanan veriler ile sınırlıdır.

Bulgular

Öğrencilerin sosyo-demografik bilgilerinin dağılımı, sigara, alkol ve madde kullanım durumları, AMBDT Ölçeği puanları ile sosyo-demografik bilgilerinin karşılaştırılması bu bölümde sunuldu.

Öğrencilerin %79,3'ü kadındır. Öğrencilerin %24,7'si 1., %28,1'i 2., %22,5'i 3. ve %24,7'si 4. sınıfta okumakta olup yaş ortalamaları 20,841,58'dir (Tablo 1).

Öğrencilerin ailelerinin %46,5'i 1501-3500 arasında gelire sahiptir. Öğrenciler kendilerinin madde kullanmaları halinde ailelerinin %79,3'ünün bu duruma şiddetle karşı çıkacaklarını ifade ettiler. Öğrencilerin %4,3'ü ise ailelerinin bu davranışlarından kesinlikle haberleri olmayacağını belirttiler (Tablo 2).

Öğrencilerin %8,9'unun sigara içtiği, sigara içenlerin %59,4'ünün sigara içmeye 17 yaş üzerinde başladığı ve %41,7'sinin arkadaş ortamı nedeniyle sigaraya başladığı belirlenmiştir. Öğrencilerin %5,2'sinin alkol kullandığı, alkol kullananların %64,3'ünün 17 yaş ve üzerinde ve %50,0'ünün arkadaş ortamı nedeniyle alkole başladığı tespit edilmiştir (Tablo 3).

Cinsiyet	Sayı	%
Kadın	215	79,3
Erkek	56	20,7
Sınıf		
1	67	24,7
2	76	28,1
3	61	22,5
4	67	24,7
	Min-Max	$\bar{X} \pm ss$
Yaş		
	18-26	20,84±1,58
Toplam	222	100,0

Öğrencilerin madde kullanımıyla ilgili bilgi durumları incelendiğinde (Tablo 4) öğrencilerin %42,4'ünün madde kullanımıyla ilgili bilgilerinin yeterli olmadığını belirtti. Öğrencilerin %70,1'inin üniversitedeki madde kullanımıyla ilgili aktivitelerden haberinin olmadığını belirtirken, %4,2'si bu tür aktivitelerden haberdar olduğunu ve görev aldığını ve %14,8'inin madde kullanımıyla ilgili aktivite yapıldığı takdirde katılmak isteyeceğini ifade ettiği görüldü.

Öğrencilerin cinsiyet, yaş ve bölüm göre AMBDT Ölçeğinden aldıkları puanlara bakıldığında (Tablo 5) istatistiksel olarak anlamlı bir fark görülmediği ($p > .05$) ancak sınıflara göre damgalayıcı tutumların değiştiği ve bu durumda istatistiksel olarak anlamlı olduğu görüldü. Sınıflar büyüdükçe damgalama artmaktadır.

Cinsiyet	Sayı	%
Kadın	215	79,3
Erkek	56	20,7
Sınıf		
1	67	24,7
2	76	28,1
3	61	22,5
4	67	24,7
	Min-Max	$\bar{X} \pm ss$
Yaş		
	18-26	20,84±1,58
Toplam	222	100,0

Sigara kullanma durumu	Sayı	%
İçiyor	24	8,9
İçmiyor	247	91,1
Sigaraya başlama yaşı*		
14 yaş ve altı	5	20,3
15-16 yaş	5	20,3
17 yaş ve üzeri	14	59,4
Sigaraya başlama nedeni*		
Merak	6	25,0
Arkadaş ortamı	10	41,7
Sıkıntıdan kurtulmak	6	25,0
Diğer	2	8,3
Alkol kullanım durumu		
Kullanıyor	14	5,2
Kullanmıyor	257	94,8
Alkole başlama yaşı**		
15-16 yaş	5	35,7
17 yaş ve üzeri	9	64,3
Alkole başlama nedeni**		
Merak	3	21,4
Arkadaş ortamı	7	50,0
Aile etkisi	2	14,3
Sıkıntıdan kurtulmak	2	14,3

*n=24, **n=14

Tartışma

Bu çalışmada sağlık çalışanı olmaya aday sağlık bilimleri fakültesi öğrencilerinin madde kullanım özellikleri ve madde kullanımıyla ilgili damgalayıcı tutumları incelendi. Madde kullanımı bazı kaynaklarda sadece uyuşturucu bağımlılığı olarak ifade edilirken bazı kaynaklarda sigara, alkol ve uyuşturucuyu içine almaktadır. Bu çalışmada önce sigara içme durumu, sonra alkol ve uyuşturucu kullanımı ve sonra da tüm bunlara karşı öğrencilerin damgalama tutumları tartışıldı.

Bu çalışmadaki öğrencilerin sigara içimi, üniversitelerde yapılan hem ülke içinde (5,11-14) hem de yurt dışındaki araştırmalardan (15,16) oldukça düşüktür. Küresel Yetişkin Tütün Araştırması Türkiye 2012 (2014)'ye göre sigara içimi 2008 ve 2012 yıllarında olmak üzere iki kez yapılmıştır. Bu 4 yıllık sürede Türkiye'de sigara kullanım sıklığı %13,4 azalmıştır (17). Bu çalışma ile diğer çalışma arasındaki fark Türkiye'de sigara içimi ile ilgili düşüşten kaynaklanabilir.

Tablo 4. Madde kullanımıyla ilgili bilgi durumu (n=271)

Madde hakkında bilgisini	Sayı	%
Yeterli buluyor	156	57,6
Yeterli bulmuyor	115	42,4
Üniversitede madde ile ilgili aktiviteler Aktivitelerden haberdar		
oluyorum ve görev alıyorum	13	4,8
Haberim yok	190	70,1
Üniversitede bu tür aktiviteler yok	24	8,8
Aktivite olsa ve duysam aktif rol almak isterim	40	14,8
Diğer	4	1,5

Sigaraya başlamada, bizim çalışmamıza benzer en çok arkadaş faktörünün etkili olduğunu gösteren çalışmalar vardır (5,11-14) ve çalışmamızda bulunan sigaraya başlama yaşı Küresel Yetişkin Tütün Araştırması Türkiye 2012 (2014) ortalamasına benzerdir (17).

Sağlık çalışanlarının daha fazla ya da daha az sigara, alkol ve madde kullanımı olduğunu gösteren net çalışmalara rastlanmamıştır. Tüm sağlık çalışanları arasında madde kullanımının ortalama toplumun geri kalanıyla benzer olduğunu (9), sağlık çalışanlarının, sağlık kurumlarında bağımlılığa yol açan ilaçların bulunması ve ilaçlara kolay ulaşabilmesinin hemşireler arasında madde kullanımı için risk oluşturduğunu (18), hemşirelerin önemli oranda sigara içtiğini ve %2,8 inin madde kullandığını (6) ortaya koyan çalışmalar vardır. Bizim çalışmamızda yer alan öğrencilerde alkol ve madde kullanımı, yapılan diğer çalışmalara göre oldukça düşük çıkmıştır (5,15,19). Ancak sağlık çalışanı olacaklarından risk grubu olarak değerlendirilebilir.

Alkol ve madde kullanımında damgalama her ülkede, her etnik grupta, her meslekte görülebilmektedir. Almanya'da son 20 yılda alkole bağlı damgalanmayı değerlendiren bir çalışmada damgalamanın azaldığı belirtilmektedir (20). Ancak göçmenlerin daha fazla damgalamaya maruz kaldığı ve aynı zamanda damgaladığını gösteren çalışmalar hala vardır ve sağlık çalışanlarının (hekimlerin, psikolog ve hemşire gibi) madde kullanan hastaları damgaladığı çalışmalarda tespit edilmiştir (9,21-23). Madde kullanımında damgalama sağlık çalışanlarından geldiğinde hem madde bağımlılığının tedavisini hem de hastanın diğer medikal sorunlarının giderilmesini engelleyebilmektedir (22). Bu

çalışmada da, sağlık çalışanı olmaya aday sağlık bilimleri fakültesi öğrencilerinin damgalayıcı tutumlarının düşük olduğu ancak birinci sınıflara göre dördüncü sınıfların daha fazla damgalayıcı tutum içinde olduğu belirlenmiştir. Bu durumun öğrencilerin kendi üzerlerinde sağlık kontrolünü öğrendikçe alkol ve madde kullanımını hastalık olarak görmemelerinden ve kişinin iradesine bağlı olarak algılamalarından kaynaklı olabilir. Sağlık çalışanlarının büyük bölümü bağımlılığı bir hastalık olarak görmektedir. Ancak ruhsal zayıflık olduğu görüşü de desteklenmektedir (alkol %85,3, madde %87,2) (9).

Üniversite ortamında yer alan ve sağlık bilimleri fakültesinde okuyan öğrencilerin madde kullanımı hakkında bilgi sahibi olması beklenirken bu konuda yeterince bilgi sahibi olmadıkları ve önemli bir bölümünün üniversitedeki madde kullanımıyla ilgili aktivitelerden haberlerinin olmadığını belirtmeleri dikkat çekicidir. Yine bu öğrencilerin önemli bir bölümünün haberleri olması halinde bu tür aktivitelerle katılmak istedikleri belirlenmiştir. Üniversitelerde bu konuların işlenmesi oldukça önemlidir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırmaya katılan öğrencilerde alkol ve sigara kullanım oranları düşüktür. Alkol ve sigara içimine başlama daha çok lise son sınıf ve üniversite yıllarında gerçekleşmektedir ve öğrencilerin çoğunluğu arkadaş ortamından etkilenerek, bu maddeleri kullanmaya başladıklarını ifade etmişlerdir. Madde kullanımı ile ilgili dördüncü sınıf öğrencilerinin daha fazla damgalayıcı tutum içinde oldukları söylenebilir.

Üniversitelerde madde kullanımına yönelik farkındalık çalışmalarının yapılması ve öğrencilerin boş vakitlerini geçirmeleri için sağlıklı ortamların oluşturulması, spor ve sanat aktivitelerinin artırılması ve bu tür aktivitelerle öğrencilerin katılımının teşvik edilmesi önerilebilir. Farklı Sağlık Bilimleri Fakültelerinde daha geniş örneklemde çalışma yapılabilir. Öğrencilerin derslerinde meslek ahlakı açısından, profesyonel yaşantıda madde kullananlara damgalayıcı tutum sergilememelerinin pekiştirilmesi konularına yer verilebilir.

İletişim: Sevil Albayrak

E-posta: sevilalbayrak@kku.edu.tr

Kaynaklar

1. Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi. GPS Araştırması. 2011. <http://www.kom.pol.tr/tubim/Sayfalar/default.aspx> adresinden 25.11.2014 tarihinde edinilmiştir.
2. Çam O, Ergin E. Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Bakım Sanatı, 1. Baskı. İstanbul: İstanbul Tıp Kitabevi; 2014.
3. Altındağ A, Yanık M, Yengil E, Karazeybek A.H. Şanlıurfa'da Üniversite Öğrencilerinde Madde Kullanımı. Bağımlılık Dergisi 2005;6: 60-4.
4. Türkiye İstatistik Kurumu. Sağlık Araştırması. 2012. http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetayKT_ID=1KITAP_ID=223 adresinden 25.02.2015 tarihinde edinilmiştir.
5. Süngü H. Üniversite Öğrencilerinin Zararlı Madde Kullanımına İlişkin Tutumları. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2014;26:167-94.
6. Baloğlu M. Denizli İl Merkezindeki Hastanelerde Çalışan Hemşirelerde Psikoaktif Madde Kullanımı (Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Denizli). 2001; <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.
7. Ögel K. Sigara, Alkol ve Madde Kullanım Bozuklukları: Tanı, Tedavi ve Önleme. İstanbul: Yeniden Yayınları; 2010. Bostancı N, Aştı N. Hemşirelerin Ruh Sağlığı Bozukluğu Olan Bireylere Karşı Tutum ve Davranışlarının Değerlendirilmesi. Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi 2004;17:87-93.
8. Bostancı N, Aştı N. Hemşirelerin Ruh Sağlığı Bozukluğu Olan Bireylere Karşı Tutum ve Davranışlarının Değerlendirilmesi. Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi 2004;17:87-93.
9. Mutlu E, Bilici R, Çetin MK. Sağlık Çalışanlarının Bağımlılık Hakkındaki Tutumları. Bağımlılık Dergisi 2014;3:118-23.
10. Ersoy MA, Özdemir N, Savaş HA. Tıp Fakültesi ve Hemşirelik Öğrencilerinde Alkol ve Madde Bağımlılığıyla İlgili Tutumlar. Bağımlılık Dergisi 2008;9:9-13.
11. Kaya N, Çilli AS. Üniversite Öğrencilerinde Nikotin, Alkol ve Madde Bağımlılığının 12 Aylık Yaygınlığı. Bağımlılık Dergisi 2002;3 (2):91-7.
12. Tot Ş, Yazıcı K, Yazıcı AE, Erdem P, Bal N, Metin Ö. ve ark. Mersin Üniversitesi Öğrencilerinde Sigara ve Alkol Kullanım Yaygınlığı ve İlişkili Özellikler. Anadolu Psikiyatri Dergisi 2002;3 (4): 227-31.
13. Türkşen Ö, Atakan C. Üniversite Öğrencilerinin Sigara Alışkanlığı Üzerine Bir Çalışma. Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 2003;2 (25): 101-106.
14. Yılmaz ME. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Öğrencilerinde Alkol, Sigara Kullanımı ve İlişkili Olduğu Etmenler (Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Van). 2007. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.
15. Pearson MR, Liese BS, Dvorak RD. CollegeStudentMarijuanaInvolvement: Perceptions, Use, andConsequencesacross 11 CollegeCampuses. AddictiveBehaviors 2017;66:83-9. <http://dx.doi.org/10.1016/j.addbeh.2016.10.019>
16. Tavolacci MP, Ladner J, Grigioni S, Richard L, Villet H, Dechelotte P. PrevalenceandAssociation of PerceivedStress, SubstanceUseandBehavioralAddictions: A Cross-SectionalStudyamongUniversityStudents in France, 2009–2011. BMC PublicHealth 2013;13;724:1-8. <http://www.biomedcentral.com/1471-2458/13/724>.
17. Küresel Yetişkin Tütün Araştırması Türkiye 2012, Sağlık Bakanlığı Yayın No: 948, Ankara; 2014. ISBN : 978-975-590-502-0.
18. Bekar EÖ. Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanımı Olan Hemşireler ve Hemşirelik Hizmetleri Yönetiminin Yaklaşımı: Bir Literatür İncelemesi. Sağlık ve Hemşirelik Yönetim Dergisi 2014;1(1):43-7. doi:10.5222/SHYD.2014.043.
19. Dennhardt AA, Murphy JG. PreventionandTreatment of CollegeStudentDrugUse: A Review of the Literatüre. AddictiveBehaviors 2013; 38:2607-18. <http://dx.doi.org/10.1016/j.addbeh.2013.06.006>.
20. Schomerus G, Matsching H, Lucht MJ, Angermeyer MC. Changes in ThePerception of Alcohol-RelatedStigma in Germany overTheLastTwoDecades. DrugandAlcoholDependence 2014;143:225-31. <http://dx.doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2014.07.033>.
21. Florez KR, Derosé KP, Breslau J, Griffin BA, Haas AC, Kanouse DE. et al. AcculturationandDrugUseStigmaAmongLatinosand AfricanAmericans: An Examination of a Church-BasedSample. J ImmigrantMinorityHealth 2015;17:1607-14. Doi: 10.1007/s10903-015-0161-9.
22. VanBoekel LC, Brouwers EP, vanWeeghel J, Garretsen HF. StigmaamongHealthProfessionalstowardsPatientswithSubstanceUseDisordersandItsConsequencesfor Healthcare Delivery: SystematicReview. DrugandAlcoholDependence 2013;131:23-35. <http://dx.doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2013.02.018>.
23. Yıldız N, Sevi OM, Soykal İ, Odabaşoğlu G, Genç Y. Psikoloji Öğrencileri ve Mezunlarının Psikiyatrik Rahatsızlıklar ve Bağımlılığa İlişkin Bakış Açılarının Değerlendirilmesi, Bağımlılık Dergisi 2014;15(4): 173-9.